

A felépülés regénye

Barnás Ferencsel beszélget Ménesi Gábor

– *Joggal mondhatjuk, hogy pályád lassan bontakozott ki, indulásod sokáig váratott magára, hiszen első könyved közel negyvenesztendőskorodban látott napvilágot, miközben kortársaid évekkel korábban átestek a tűzkeresztségen. Fellépésed ráadásul teljesen váratlan volt, mert korábban nem publikáltál. Hogyan zajlott nálad a felkészülés folyamata?*

– Mindenekelőtt hangsúlyoznom kell, hogy egyáltalán nem készültem írónak. Miközben már legtöbb kortársam azon törte a fejét, hogy merre induljon el, mit kezdjen az életével, az én késő kamaszkorom azzal telt, hogy megpróbáltam feldolgozni azt az élményköteget, amit addig átéltem. Kaotikus volt az életem, amit részben otthonról hoztam – tízgyermekes családból jövök, olyan gyerekként, aki a családon belül is mindig kívülállónak érezte magát –, részben pedig magam idéztem elő, hogy egyik válságos szituációból a másikba kerültem. Tizennyolc éves koromtól semmiféle szülői vagy más támogatásra nem számíthattam, és naponta megoldhatatlan problémák körülgörögésével voltam elfoglalva, mondjuk ki, komoly egzisztenciális gondokkal küszködtem, hiszen nemcsak magamat kellett fenntartanom, hanem a gyermekemről is gondoskodnom kellett, miközben magam is gyermek voltam még. Megpróbáltam egy felsőoktatási intézménybe bekerülni, de évekbe telt, amíg egyetemista lettem. Az irodalom mindig jelen volt a családukban, egyrészt tiltásként apám felől, másrészt voltak testvéreim, akik sokat olvastak, és magam is megtapasztaltam, hogy az olvasás egyfajta menekülést jelent a valóság elől. A zene, és általában a művészet iránti elköteleződés mellett a világ jelenségeinek transzcendens megközelítéséhez édesanyámon keresztül jutottam el, aki nem volt tanult ember, csak gimnáziumot végzett, mégis olyan lelki nyelvet és gondolkodásmódot sugárzott felénk, felém, ami rám rendkívüli hatást tett, és azt hiszem, ide vezethető vissza, hogy már gyermekkoromban erősen foglalkoztattak az emberi lét bizonyos alapkérdései. A készülődésem eleinte fejben történt, hiszen sokat töprengtem bizonyos problémákon. Nyilvánvalóan más volt a nézőpont, amikor a T-i Szénbányák alkalmazottjaként napi nyolc órán keresztül szöveget szállítottam, és más, amikor egyetemre jártam. Onnantól kezdve ugyanis rengeteget írtam, évek alatt hatalmas jegyzetanyag gyűlt össze.

– *Ez egyfajta napló volt? Miket jegyeztél fel?*

– Mindenfélét. Főként azokat a gondolataimat, melyek akkoriban foglalkoztattak, illetve a személyes életemet járták körül. Nem naplóról van szó, hanem írásos formában való gondolkodásról. Ezek az írások nem kötődtek irodalomhoz, vagy ha mégis, olyan értelemben, hogy kamaszkori olvasmányélményeim – különösen Dosztojevszkij regényei, Tolsztoj gondolkodásmódja és etikája, valamint egy-két német szerző munkái – valamilyen szinten beszűrődtek. Dosztojevszkij azért volt különösen fontos számomra, mert műveiben szélsőséges emberi élethelyzetekről és drámákról beszél, s általa megbizonyosodtam arról, hogy érdemes bizonyos kérdéseken töprengeni.

– *Hogyan jutottál el a nagyobb kompozícióig? Az említett jegyzetanyag, vagy annak egy része beépült első regényed, Az élősködő szövegébe?*

– Konkrétan semmiképpen sem. Az az iszonyatos mennyiségű szöveg, amit hosszú évek alatt létrehoztam, nincs kimutathatóan jelen *Az élősködő* világában, nem épültek be részletek a regény fejezeteibe, nem használtam fel mondatokat. Inkább arról lehet szó, hogy amikor elkezdtem történetben gondolkodni, valamiképpen átréselődött az alakuló regénybe mindaz, ami a korábbi gondolkodás- és írásfolyamból a sejtjeimben megőrződött. Szerintem akkor indultam el a könyv felé – talán még nem tudatosan –, amikor rájöttem, hogy az önmagam körüli állandó körözés nem vezet tovább. Úgy éreztem, hogy az anyagomat némileg el kell tartanom magamtól, és belehelyezni egy eseménysorba ahhoz, hogy általánosabb érvénnyel tudjam megközelíteni a mindenkorai emberi alaphelyzeteket. Amikor már történetet kreáltam, és saját magamat önmegsokszorozó pozícióból szemléltem, nemcsak magamra, hanem a körülöttem lévő világra is ráláthattam.

– *Ez nyilvánvalóan fontos felismerés volt számodra. De mi adott lökést ahhoz, hogy könyvben gondolkodj, vagyis összeálljon Az élősködő?*

– Elsősorban az adott lökést, hogy megmutattam az írásaimat néhány embernek, akiket még az egyetemről, illetve tanárkodási időszakomból ismertem – néhány évig budapesti művészeti középiskolákban tanítottam irodalmat és esztétikát, illetve az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékén is oktattam –, és kiderült, hogy az általam rögzített szöveg erősen hatott az ő olvasói világukra. Ez volt az első visszajelzés arról, hogy van affinitásom az íráshoz. Ne felejtjük el, hogy hiába jártam egyetemre, hiába voltam eminens egyetemistaként, mégsem éreztem, hogy nekem bármihez is lenne tehetségem.

– *Kívülállónak érezted magad az egyetemen?*

– Nemcsak kívülállónak, de egy kicsit dilettánsnak is. Mindig háttérben maradtam, nem mertem magam megmutatni, mert nem hittem, hogy bárki számára érdekes vagy izgalmas lehet, amit csinálok.

– *Ezért nem publikáltál korábban?*

– Persze. Valósággal rettegettem attól, hogy ha valaki elolvassa az írásaimat, abban a pillanatban nevetségessé válok, és kiderül, mennyire jelentéktelen, amivel foglalkozom. Ehhez képest később felszabadító élmény volt azzal találkozni, hogy ismerőseim újszerűnek és izgalmasnak találták az anyagot, és arra biztattak, hogy érdemes lenne kiadni. Az akkor még az *Alföld* szerkesztőjeként dolgozó Mészáros Sándor volt a kézirat egyik legelkesebb híve. *Az élősködő* megjelenésével már szerencsém volt, mert a kézirat viszonylag hamar kiadóra talált, és a Kalligram gondozásában napvilágot látott a könyv. Meg kell jegyezni, hogy Szegedy-Maszák Mihálynak döntő szerepe volt ebben. Furcsa dolog ez, mert ha hosszú éveken át foglalkozol írással, sok minden átalakul benned, és ennek egyik lényeges következménye, hogy ha nem is mered kijelenteni, hogy író vagy – még a második, harmadik könyvem után sem tartottam magam annak –, de belül mégis azt érzed, hogy tevékenységed valamiképpen az íróssággal kapcsolatos. Annak ellenére, hogy most már legtöbb időmet regények megalkotása teszi ki, bizonyos tekintetben továbbra is műkedvelőként viszonyulok az íráshoz, ami mintha nagyobb szabadságot biztosítana számomra, így olyan kérdésekhez is hozzányúlhatok, amelyekhez a szakma nem mindig mer.

– *Tizenhat év telt el a megjelenés óta. Hogyan tekintesz ma Az élősködőre, illetve hogyan látod a könyv kritikai visszhangját?*

– A kritikák anno nagyon erősen hatottak rám, és sokat töprengtem rajtuk. Akkoriban szinte egyik ámulatból a másikba estem, mert jelentős kritikusok, sőt írók is, a könyv mel-

lett tették le a voksukat recenzióikban, tanulmányaikban vagy interjúikban. Ma is meghat, mennyi gondolkodást, energiát fektettek megnyilatkozásaikba. Voltak, akik valósággal a földre dőngöltek, és ez eleinte rosszleletű, de viszonylag hamar rájöttem, mennyire hasznos a véleményük. Olyan ez, mint a boksz. Kapsz néhány erős ütést, amitől megrogysz, talán földre is kerülsz, de ettől a bokszot ugyanúgy szereted, ezért felállsz és folytatod tovább. Ma már jobban értem azokat, akik nem finomkodtak, hanem felhívták a figyelmet a könyv hiányosságaira, és néven neveztek a problémákat, mert ez egyfajta katalizátora lett a továbblépésnek. Visszatekintve úgy látom, hogy *Az élősködő*nek valóban komoly értékei vannak, viszont olykor több mint problematikus az a nyelvi rendszer, amit működtet, de ne felejtjük el, hogy első kötetről van szó, a maga gyermekbetegségekkel együtt. Pontosan körvonalazódik a regény lapjain az a gondolkodásmód, ahogyan irodalomról, regényről, írásról vélekedtem a kilencvenes években, másrészt akkori kétségbeesésemből vette a könyv a maga lendületét, és bizony bátorság kellett ahhoz, hogy képes legyek beszámolni arról a krízishelyzetről, amit harminc- és negyvenesztendős korom között éltem meg. *Az élősködő* olyan ügyekkel foglalkozik, amelyeket talán csak egy kezdő mer nyelviileg feldolgozni, és úgy érzem, ma már nem tudnám megírni a regényt, mert félnék a témától, a feladattól. Bizonyos fejezeteket vállalhatóknak tartok ma is, ezek nyelviileg sem annyira problematikusak, mint más szöveghelyek, ahol elsősorban a monotonia, a nagyotmondás jelent problémát, egyáltalán az, hogy túlságosan nagyot akarok markolni, és elhiszem, hogy a világot meg lehet fogalmazni. Ennek ellenére nem tudnám ezt a könyvet úgy újraírni, hogy lenyesegetem a hibáit, és nyelviileg rendbe teszem, mert abban a pillanatban veszítene nyereségéből, elemiségéből, abból a lényegiségéből, ahogyan egy harmincvalahány éves ember egzisztenciálisan, transzcendentálisan meg akarja fejteni a világot. Elképzelhető, hogy tíz év múlva nyelviileg és konstrukcióját tekintve sikerültebb könyvet fogok létrehozni, de lehetséges, hogy nem tudok még egyszer olyan kérdések felvetéséig eljutni, mint első kötetemben.

– *Úgy tűnik számomra, hogy Az élősködő megjelenése után sem lettél része az ún. irodalmi életnek. Tudatosan tartottad magad távol, vagy egyszerűen így alakult?*

– Mindkettő hozzájárult, de ez alapvetően alkati kérdés. Nincs arra időm, hogy eljárjak felolvasásokra és különböző rendezvényekre, mert a következő projektem mindig teljes mértékben leköt. Engem a legegyszerűbb dolgok is kizökkentenek a munkából, eltérítik a gondolkodásomat, befolyásolják a hangulatvilágomat.

– *A Másik halállal viszont jobban bekerültél a köztudatba. Mit gondolsz, az Aegon Művészeti Díj irányította rád a figyelmet?*

– Igen, azt hiszem, erről van szó. A díj erősen ráirányította a figyelmet a regényre, azon keresztül pedig rám. Viszont továbbra sem akarok az úgynevezett szűk irodalmi körhöz, körökhöz tartozni, és nagyjából hidegen hagy az irodalmi érvényesülés, vagy hadd mondjam úgy, hogy amennyiben ez utóbbira meg is lenne bennem az igény, azt a magam számára elfogadható módon kezelem. És ne legyünk álságosak, igenis számít, ha az ember minél több helyen jelen van, ez mégiscsak összefügg a munkánkkal. Különben mostanában a díj miatt semmiképpen sem zárkózhatok el bizonyos megjelenésektől, ám kompromisszumot nem szívesen kötök. Ha nem kapom meg a díjat, talán a *Másik halállal* is az történik, mint előző könyvemmel, *A kilencedikkel*, hogy egy viszonylag szűk szakmai réteg tud a regényről, elismerően nyilatkozik róla, de a szélesebb olvasóközönséghez nem jut el. A *Másik halált* érzékelhetően többen olvassák, gyakran kapok visszajelzéseket olyan olvasóktól is, akik nem foglalkoznak hivatásszerűen irodalommal. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy *Az élősködő* megjelenése óta eltelt időszakban több olyan kritikus volt, aki segítette az én jobb megismeretésemet, mert azáltal, hogy írtak a munkáimról, hidat építettek a szerző és az olvasók közé.

– Említetted, hogy sokat jelentett számodra Az élőködő kritikai visszhangja, és a negatív véleményekből is tanultál. Merre indultál tovább ezek tanulságaiból és a magad tapasztalataiból? Mi hívta elő második könyvedet, a Bagatellt?

– Éveken keresztül minden nyáron vándormuzsikusként egy szál hangszerrel jártam Nyugat-Európát. Elraktározódtak bennem a megfigyelt beszélgetések, élethelyzetek, az átélt, olykor elképesztő kalandok, és azokat próbáltam regényesíteni oly módon, hogy kritikusaimnak és saját magamnak se tegyek engedményt, másrészt nyelvi teherbíróbb szöveget akartam létrehozni, mint az első könyvem volt. Az élőködő megjelenése után nagyon hamar egyértelműen kirajzolódott előttem a kötet struktúrája, és nagyjából két év alatt megszületett a Bagatell.

– A kritika mintha elhallgatta volna a könyvet. Ez bánt téged?

– Nem esett jól. Leginkább azok számoltak be róla, akik nem irodalommal, hanem más művészetekkel foglalkoznak, neves művészek és művészettörténészek elismerően nyilatkoztak, hangsúlyozva, hogy olyan megoldásokat alkalmaztam, amilyenekkel addig nem találkoztak. Talán azért sem kapott nagyobb figyelmet a könyv, mert címének megfelelően bagatellnek, semmiségnek tűnik, amolyan road book, amely az útközben átélt kalandokat sorakoztatja fel, látszólag nem tesz mást, csak sztorizik, ám a felszín mögé pillantva feltűnik, hogy számomra fontos esztétikai és művészeti problémák ékelődnek be az egymást követő történetek sorába. A pontosság kedvéért tegyük hozzá, hogy voltak kritikusok, akik felfigyeltek a regényre, hiszen Margócsy István, Zsadányi Edit és Márton László egyaránt fontos megállapításokat tett írásaiban róla. Ne felejtjük el azt sem, hogy a könyv komoly elismerésben részesült, nem sokkal a megjelenés után ugyanis jött a Márai-díj. Ez volt az első visszajelzés a szakmától arra vonatkozóan, hogy az odáig megtett út nem volt teljesen elhibázott. Biztos vagyok abban, hogy a könyv egyelőre kiállta az idő próbáját, sőt, a Bagatellt Az élőködőnél lényegesen kompaktabb, összetettebb munkának tartom, különösen nyelvi szempontból és a narrációs eljárás tekintetében.

– Szembetűnő, hogy a gyermekkor élményanyagához viszonylag későn nyúltál. Bizonyára el kellett telnie valamennyi időnek, míg beszélni tudtál róla, és megszületett A kilencedik című regény.

– Ez így van. A második könyvem megírása során derült ki számomra egyértelműen, hogy az írás mindennél jobban érdekel, ennek ellenére sokáig nem tudtam, mit kezdjek vele. 2000-ben ott álltam negyvenévesen, két kötettel a hátam mögött, és az elismerések dacára bizonyos értelemben kudarcosnak éreztem az életemet. Éppen ezért fel kellett tennem magamnak a kérdést, merre induljak tovább. Furcsa módon, több tényező közrejátszásának eredményeként olyan gondolatok merültek fel bennem, amelyek korábbi jegyzeteimben foglalkoztattak.

– Akár a gyermekkorhoz kapcsolódóan is?

– Igen. Ha úgy érzed, hogy valami nem stimmel veled, és próbálsz az okát megtalálni, előbb vagy utóbb szükségszerűen eljutsz a gyermekkorhoz. Úgy gondoltam, eljött az ideje, hogy utánajárjak, honnan jövök és ki vagyok. Az identitás kérdése egyébként már Az élőködőben is középpontba került, majd a Bagatellben is megjelent, bár ott inkább játékosan viszonyulok hozzá. Minél többet töprengtem az említett kérdéseken, annál ijesztőbb válaszok bukkantak elő, mert tudniillik nem direkt gondolatok érkeztek, nem arról volt szó, hogy végigfuttattam egy gondolatmenetet, majd pedig megértettem. Az élet nem így zajlik, legalábbis az én esetemben semmiképpen sem. Különbőféle érzéseket próbáltam valamilyen elrendezni magamban, de nem úgy, hogy kitapétáztam velük azt a felületet, ahová a válaszok tartoznak, hanem megmaradtak érző, folyamatosan pulzáló nyúlványokként.

Természetesen mindig tudtam arról, hogyan, milyen körülmények között nőttem fel, ám úgy gondoltam, mindannyian felnövünk valahogy: kinek könnyebb, kinek nehezebb, de ezen túl kell lendülnünk. Óhatatlanul a saját családomról kellett gondolkodnom, és arról a közegről, amelyben felnőttem. Próbáltam továbbá megérteni egy gyermek gondolkodásmódját, és azt, hogy a világ miért olyan, amilyen. Fel kellett tennem magamban a kérdést, hogy milyen felnőtt lesz abból a gyermekből, aki állandóan éhes, időnként rettegettségben, és leginkább kiszolgáltatott helyzetben él. *A kilencedik* a hatvanas években, a kádárista rezsim fénykorában játszódik, de engem nem a politikai kiszolgáltatottság érdekelt – bár fellelhetők a regényben a politikumra utaló jelek –, hanem az, amikor a gyermek saját családjában válik kiszolgáltatottá. Amikor a könyvön dolgoztam, nagyon sok honfitársam a fejemben járt, akik ugyancsak veszélyhelyzetben éltek, bár a regény ennek viszonylag szűk keresztmetszetét adja a pomázi cigánytelep megrajzolásával. Meggyőződésemmé vált, hogy az, hogy valaki mennyire jóllakott és milyen ruhában jár, később meghatározza, hogyan viselkedik és old meg bizonyos problémákat. Aki gyermekkorában az éhséget valóban megismeri, egész életén keresztül magában hordozza az érzést. Ezt nem tudom és nem is akarom pontosabban megmagyarázni, mert csak közhelyeket tudnék mondani, vagy olyan állításokat, amelyek tönkretennének valamit ebből a könyvből. Ezek írói hipotézisek, nem szociológiai kijelentések, még kevésbé tudományos alapossággal megindokolt állítások. Mindezt olyan történetbe próbáltam belehelyezni, amelynek fő vonalát a kilencéves gyermek narrátor nézőpontja rajzolja ki egyfajta modelljeként annak, hogy az egzisztenciális körülmények, a szociális viszonyok milyen módon determinálják a tudatot és a gondolkodásmódot.

– *Milyen kihívást jelentett számodra a gyermeki perspektíva, illetve hang kialakítása?*

– Kétségtől az volt a legnehezebb, hogy megtaláljam a hangot, amelyen az én kilencéves főhősöm megszólal. Ehhez több kérdést tisztáznom kellett magamban. Az irodalmi példák nem segítettek, de elsősorban nem az irodalom felől akartam megközelíteni a problémát. Mindenekelőtt azt kellett körüljárnom, hogy egy gyermek általában hogyan szólal meg. Úgy képzelem, hogy a gyermek civilizáción kívüli, és a vele megtörtént események hiába alakítják a tudatát és lelkivilágát, mégis van benne valami, amit csak a szikrával tudunk azonosítani, ugyanis megmagyarázhatatlan módon jönnek elő bizonyos megállapítások. A regényben többször utalok erre, gondolj a kívülállásra, a betegségre. Főhőssémmel olyan dolgok történnek, amiket túlél, miközben az egyik testvére ugyanabba belehal, és ezek az élmények vélhetőleg olyan tapasztalatokhoz juttatják, amelyek őt a társadalmon és a családján kívülre helyezik. A valóság semmilyen szinten nem zavarja össze az igazság értelmezésében, és naív megátalkodottság lesz úrrá rajta mindenkivel szemben, még az anyjával szemben is, akinél pedig senki nem áll közelebb hozzá. Úgy tűnik, mintha egy nem létező térből venné erejét ez a kilencéves lélek, ami egyrészt segíti a vele megtörténtek elviselését, és egyúttal arra készíti, hogy minden körülmények között azt mondja, amit lát és tapasztal maga körül. Olyan tisztánlátás jellemzi, ami önmagáért való, ezért nem vár vállon veregetést, nem vár semmit, őt kizárólag az mozgatja, hogy a saját energiáitól valahogy megszabaduljon. Ennek tétje pedig pontosan abban rejlik, hogy próbálja megérteni és megmagyarázni, ami vele és körülötte történik.

– *Utaltál arra, hogy a kisgyermek nyelve a te felfogásodban civilizáción kívüli állapotból konstruálódik. Ennek megfelelően narrátorod beszédmódja rendkívül szegényes, szakadozott, láthatóan a verbális kommunikáció nehézségeivel küzd.*

– Olyan nyelvet kellett teremtenem, amely minden írói trükköt ledob magáról, mert abban a pillanatban, amikor mesterséges irodalmi nyelvet alakítunk ki, ennek a kilenc-

éves lénynek a pszichés, tudati és egyéb hitelességét kezdjük ki. A narrátor a verbális kommunikáció nehézségeivel egyidejűleg kifinomult látással rendelkezik, éppen ezért az érzelmek gazdagsága szélesebb skálán mozgó beszédmódot is megenged, és váratlan megnyilatkozásokat is lehetővé tesz. Legyen szabad utalnom arra, hogy minden családban feljegyzik, hogy a kisgyermek mi mindent képes mondani, amiről azt sem tudják, honnan veszi. Ezzel igazolva látom, hogy a lélekben felszabaduló hatások egy bizonyos ponton olyan nyelvi artikulációban ölhetnek testet, aminek semmiféle előzménye és következménye nincs. Tegyük hozzá, hogy a regény az első mondatától az utolsóig konstrukció, vagyis semmi nem bukkan fel benne indokolatlanul (legalábbis remélem), ugyanakkor íróként mindvégig háttérben kellett maradnom, hogy ne az én hangomat hallja az olvasó, hanem a főhősét, vagy éppen az apáét, az anyáét, esetleg valamelyik osztálytársét. Miután az imént felsorolt szempontokat és még sok minden mást végiggondoltam, megszólalhatott az a bizonyos hang, ami elsősorban ehhez a kilencéves gyermekhez tartozik, de minden olvasó hozzáteszi a maga tapasztalatát – hiszen valamennyien voltunk gyerekek, és mindenkiben felnőttként is jelen van a gyermek –, részben a saját hangját is hallja.

– *Úgy tűnik számomra, hogy legutóbbi regényed, a Másik halál termékenyen összegzi mind-azokat az írói törekvéseket, poétikai eljárásokat, amelyeket korábbi könyveidben felmutattál. Hogyan néz ki mindez belülről? Elmondható, hogy regényeid egymásra épülnek, egymásból építkeznek, s a Másik halállal valóban valamiféle szintézishez érkezted?*

– Bizonyos szempontból összegzés ez a regény, de inkább finomítása az előző könyvek tematikus felvetéseinek. Mindig egy bizonyos probléma körülményére teszek kísérletet, ami a fejemben, testemben, elképzeléseimben és egyéb dolgaimban egyaránt benne rejlik, és ezek együttmozgása szükséges ahhoz, hogy akár az első mondat megszülessen. Ha az ember közel két évtizedes regényírói tapasztalat birtokában új munkába kezd, természetes módon számít a korábbi alkotások támogatására, így tud mihez viszonyítani a mesterség alapkérdéseit illetően is. Ilyen értelemben mindhárom korábbi könyvemet viszonyítási pontnak tekintetem a *Másik halál* írása közben, és eltöprengtem azon, melyek voltak a kudarcok, az esetleges jó megoldások, melyek voltak azok a dilemmák, amelyeket korábban érintettem, de nem bontottam ki a magam számára elfogadhatóan, mert nem találtam meg a legalkalmasabbnak tűnő formai, illetőleg nyelvi-poétikai megoldásokat. A kiindulópontok egyike az volt, miként tudom első regényem egy-egy fontosabb elemét beépíteni ebbe a negyedik munkába. Nem akartam direkt megfeleléseket, és nem is akartam újraírni *Az élősködő* fő témáit, csak arra törekedtem, hogy az első munka, jobban mondva annak szellemisége, valahogy benne legyen a *Másik halál*ban.

– *Mi volt az a központi gondolat, illetve szellemiség, amit átmentettél *Az élősködő*ből új regényedbe? Milyen alapkérdések, illetőleg általad kifejtetlenek, esetleg nyelvileg megoldatlannak vélt problémák merültek fel?*

– Ha egyetlen szóval kellene válaszolnom, azt mondanám: énkeresés, divatosabb szóval: identitáskeresés, melyről megpróbáltam kompaktabban beszélni, esetleg újabb összetevőit felmutatni. Talán az évek múlásával finomodott a gondolkodásom, ma már több eszköz áll rendelkezésemre nyelvi és regénytechnikai értelemben egyaránt, és a szerencse is mellém szegődött. Saját írói tevékenységemben ugyanis a szerencsét nélkülözhetetlen faktornak tartom ahhoz, hogy a kitartó munka mellett megteremtődjön az a készenléti állapot, amely a gondolkodás és az érzelmek összehangoltságának köszönhető. Az író ennek módjáról, a mű megszületésének fontos pillanatairól nem szívesen beszél, mert egyrészt csak közhelyeket tudna elősorolni, másrészt pedig vigyáz arra a burokra, amit ő teremt maga körül, és igyekszik mindig tisztán tartani. Sok feltételnek egyszerűre

kell teljesülnie ahhoz, hogy az ember képes legyen nem csak jó mondatokat írni, hanem egy egész regény struktúráját kialakítani. A *Másik halál* írása közben éveken keresztül fenn tudtam tartani azt a készenléti állapotot, ami feltétlenül kellett a könyv megszületéséhez. Az *élsőködben* leginkább az tűnik problematikusnak, hogy a főhős a világ sötétebbik feléről, létezésünk démonikusabb oldaláról, a pszichében zajló ellenőrizhetetlen folyamatok működéséről direkt módon beszél, sokszor patetikusan fogalmaz, és túlzottan nagy ügyet csinál bizonyos dolgokból. A *Másik halálban* nem a mea culpázás főhősöm alapvető viszonya saját problémáihoz, és nem a permanens öngyűlölet artikulációja válik elsődlegessé, hanem az értelmi-érzelmi kiszolgáltatottság ábrázolása. Az új regény írása közben arra törekedtem, hogy ne nagyot mondjak, hanem azokat a felismeréseket, amelyek az elmúlt két évtizedben bizonyos témákkal kapcsolatban megfogalmazódtak bennem, érthetőbben, világosabban, érzékesebben, inkább ábrázolva, semmint analizáló, esszéisztikus megközelítésben adjam elő. Részben tehát összegzésről beszélhetünk, ugyanakkor továbblépésről is, mert az új regényben olyan logika körvonalazódik, amelyet a korábbi szövegek nem érvényesítettek, még *A kilencedik* sem. Párhuzamos világokat igyekeztem felvonultatni, hiszen a főhős személyes sorsának ábrázolása mellett számos egyéb rétege van a könyvnek. Gondolok itt Budapest belvárosának sajátos, a társadalom peremére szorult figuráira, valamint a történelemhez való viszony artikulálására.

– A *Másik halál* „nagy szabású írói kísérlet személyes sors és történelem rejtett összefüggéseinek bemutatására” – *fogalmaz feltehetően a szerkesztő a kötet fűlszövegében. Milyen történelemszemlélet tükröződik szándékaid szerint a regény világában?*

– Beemelődik a regénybe az elmúlt század két meghatározó kataklizmája, a holokauszt és a kommunista diktatúra, s ezeket ellenpontozza a szomszédos országokban zajló háború megidézése. A kulisszákat nem a szinte végtelenbe kitágított borzalmak alkotják, hanem arra irányul a figyelem, amit az utóbbi évtizedekben mindannyian átéltünk. Nem elvont fogalmakkal találkozunk, hanem az élet körvonalazódik. A főhős például nem mondja ki, mi történt Srebrenicában, csupán annyi utalást épít be a szövegbe, amellyel mobilizálni tudja az olvasó együttérzését, és így élesebb képet kapunk arról, hogy a történelem kavargásában az egyes ember hogyan válik kiszolgáltatottá, bizonyos esetekben hogyan lesz tömeggé, és ezt a tömeget hogyan tüntetik el egyetlen éjszaka leforgása alatt egy többezres tömegsírban. A regény szembesíti a befogadót azzal, hogy a múlt bizonyos mozzanatai milyen mértékben határozzák meg a mai napig a magyar társadalom mentális állapotát annak következtében, hogy bizonyos ügyek kibeszéletlenek, feldolgozatlanok maradtak, és változatlanul velünk élnek, miközben azt gondoljuk, hogy már nincs dolgunk velük. Pedig a múlt nem múlik el csak úgy, tovább dolgozik bennünk, és tapossa a maga anyagát a jelenben, éppen ezért elkerülhetetlen a szembenézés a súlyos történelmi tapasztalatok következményeivel. A *Másik halál* történelemszemlélete nem kinyilatkoztatásszerű mondatokban manifesztálódik, hanem a cselekmény mögött szinte jelzésszerű, finom rajzolatokban húzódik meg. Mindezt nem tudom sem tudományos, sem szociológiai módszerrel megindokolni, én a mindenkori olvasó igazságérzetére apellálva kínálok egy alternatívát, amin el lehet töprengeni, de hát a regény sohasem megfellebbezhetetlen igazságokkal áll elő, sokkal inkább kérdéseket sorakoztat fel, melyekre a befogadónak kell megtalálni a lehetséges válaszokat.

– *Mondod, hogy nem analizáló, esszéisztikus megközelítésben viszonyultál a regényben felvetődő alapkérdésekhez. A Másik halál egyik legnagyobb tétje abban rejlik, hogyan tudod nyelvileg megragadni egy psziché összeomlásának, majd felépülésének folyamatát.*

– Valóban a regény legnagyobb tétjét hoztad szóba. Elsősorban az érdekelt, hogyan lehet nyelvileg elfogadható, teherbíró szöveget létrehozni, amely pontosan érzékelteti

és esztétikailag követi az értelem folyamatos diszfunkcionáltságát, mely transzparens jelleggel lövi ki a lapra, hogy a narrátor szét van esve. Hősöm állapotát nem kívülről, valamilyen értelmi nyelv segítségével közelítettem meg, hanem arra törekedtem, hogy az olvasó belekerüljön abba a furcsa állapotba, amelyben nagyon rövid, értelmi és logikai szempontból világosnak minősíthető periódusok váltakoznak, meglehetősen gyors egymásutánban ezek ellentétes vonulataival. Ennek megfelelően az olvasottak nem feltétlenül állnak össze értelmes szöveggé, hanem különböző villanások, érzelmi megnyilvánulások pulzálnak. El kellett gondolkodnom azon, hogy az ilyen állapotban lévő ember megnyilatkozásai hogyan értelmezhetők mások számára. Nevelőtanárként harmincvalahány évvel ezelőtt foglalkoztam értelmi fogyatékos gyermekekkel, és azt tapasztaltam, hogy rendkívül intenzív érzelmi életet élnek, aminek nincsenek tudatában, és nem tudják a maguk számára interiorizálni.

– *A regény főszereplőjét szétesettség mellett erős érzelmi hullámmászok jellemzik.*

– Igen, és ezt megpróbáltam nyelvi leképezni. Írás közben az értelmetlenség értelmét kerestem, vagyis nem a hagyományos történetmondás problematikájával álltam szemben, hanem azzal, hogy a tudati szétesettséget hogyan tudom nyelvi megközelíteni, és cselekménybe helyezni. Próbáltam a központi regényalak csak rá jellemző tulajdonságait felnagyítani, igyekeztem rögzíteni a környező világgal kapcsolatos észleléseit, melyek mozgó pontokként vibrálnak benne, és dialógusokba építeni oly módon, hogy hitelesen tükrözze a beszélő mentális állapotát és gondolatvilágát. A könyvben többnyire lecsúszott, a társadalom perifériájára szorult figurák jelennek meg, éppen ezért komoly figyelmet fordítottam az esendőségre, és annak egyik legszélsőségesebb formájára, amikor valaki arról beszél, hogy a benne zajló folyamatok nem fedik le a körülötte működő világ mechanizmusait. Ezeket a tapasztalatokat hősöm mindig megragadja, és ütközteti, például amikor be megy a boltba, és átéli, hogy rendre nem köszönnek neki, vagy megalázóan bánnak vele.

– *Utaltam már arra, hogy a regényben nemcsak az elbeszélő összeomlását követhetjük nyomon, hanem felépülését is. Hogyan alkalmazkodik ehhez a nyelv és az elbeszélésmód?*

– Külön köszönöm, hogy ezt megemlítetted, mert a *Másik halál* elsősorban a felépülés regénye. Az értelmezők legtöbbször az örület ábrázolását emelte ki a könyv kapcsán, és csak kevesen ismerték fel, hogy az összeomlás folyamatának ábrázolása egy bizonyos ponton átfordul, és onnantól a gyógyulás processzusa kerül középpontba. Ekkor az elme követhetetlen, vagy alig követhető futamait egy logikailag jobban alátámasztott beszédmód váltja fel, ahol a humor egyre nagyobb szerepet kap. Persze, előtte is voltak helyzetek, amiket egyfajta szarkazmus jellemezett, viszont a megerősödött szellem mintha nagyobb távlatokba lenne képes – hogy úgy mondjam: – beleröhögni. Az elbeszélés módja mesélősebb lesz, az ábrázolt világ pedig már-már realista módon tárul elénk, ami, tekintve a helyet, ahonnan hősünk beszél (múzeumi tér, Pesti Broadway, Terézváros), egyfajta kavalkádot eredményez, mégpedig úgy, hogy az jelenik meg, amiben élünk.

– *Főhősöd gyógyulásában érzékelhetően közrejátszik az írás processzusa, hiszen *Átiratok* című művén dolgozik, amiről nagyon keveset tudhatunk meg.*

– Töredelmesen bevallom, hogy több helyütt szándékosan építettem a regénybe különböző csapdákat az olvasó számára. Az *Átiratok* fokozottan rájátszik erre, mert eleinte azt akarom elhitetni a befogadóval, hogy a készülő munka voltaképpen első könyvem újraírása, ami bizonyos szempontból lehetséges is, miként az is, hogy valamennyi addigi munkám átirata a formálódó szöveg, amely egyszer csak napvilágot lát. De aztán magára hagyom az olvasót, aki kénytelen lesz szembesülni azzal, hogy ebben az irányban nem kap

további támogatást, mert bizonyos kérdésekre magának kell választ keresnie. Különbéle elhallgatások érhetőek tetten a könyvben. Vannak olyanok, amelyek szándékosan vezetnek félre az olvasót. Másutt viszont olyan ügyek merülnek fel, amelyek kimondása megzavar-ná a szöveget vivő dramaturgiát. A regény fő kérdéseit úgy ragadom meg, mint bizonyos típusú látványok halmazát, amely az olvasói élmény hatására különböző módon időzített bombaként robban, felismeréssé válik, vagyis a befogadó maga fedezi fel a rejtett össze-függéseket. A *Másik halál*ban vannak olyan elhallgatott mozzanatok, amelyeket azért nem fogalmazok meg, mert képtelen lennék rá, másrészt viszont a szövegegészbe teszek olyan képeket, érzeteket, amelyeken keresztül az olvasó előtt árnyaltabban körvonalazódnak bizonyos problémák.

– *Az életutadat viszonylag jól ismerő olvasó számos veled kapcsolatos mozzanatot, helyszínt, figurát beazonosíthat. Hogyan próbáltad elkerülni a közvetlen személyességet, az önéletrajzi olvasat elsőlegességét?*

– Képzellel. A velem ténylegesen megtörtént dolgok a nyelvi alakításon keresztül amúgy is másmilyenek lesznek regényeim szöttezésében, de konstruktórként is igyekszem távolítani a velem kapcsolatos ügyeket... Az élmény nagyon fontos, de csak mint kiinduló-pont. Ha azt írnám le élesben, amit így-úgy átéltem, nem hinném, hogy bárkit is érdekelnének a történeteim. Az egyes szám első személy nem én vagyok, hanem a minden-kori olvasó, jó esetben az olvasónak kell az olvasás idejére azonosulnia az énelbeszélővel.

– *A Másik halál írása milyen újabb dilemmákat, műhelyproblémákat vetett fel? Milyen irányba mutatnak ezek a tapasztalatok?*

– Olyannyira lekötött ennek az opusnak a létrehozása, hogy éveken keresztül csak erre tudtam koncentrálni, utána pedig a megjelentetés nehézségeivel kellett megküzdenem. Nagyvonalú lennék, ha azt mondanám, hogy a kézirat az első pillanatban sikerpályára helyeződött, mert ennek éppen az ellenkezője történt. Már csak ezért sem fogalmazód-tak meg a következő munkára vonatkozó kérdések. Az viszont felmerült bennem, hogy én, Barnás Ferenc, hogyan viszonyulok ahhoz az íróhoz, akit Barnás Ferencnek hívnak. A kettő ugyanis nem azonos. Minél többet gondolkodom és működöm íróként, annál fontosabbnak tartom annak a személynek az integritását, aki az írói munkát ugyan bevállalja, de mellette mással is foglalkozik, más ügyeket is működtet magában. Természetesen az is megfogalmazódott bennem, hogy merre induljak tovább, és egyáltalán képes leszek-e egy újabb regénykonstrukciót felépíteni. Ehhez talán azt is el kell felejtennem, hogy írtam négy könyvet, és le kell ásnom az alapokhoz.